
In memoriam

Prof. dr. Janez Cvirn (22. april 1960 – 7. avgust 2013)

Potem ko je 7. avgusta 2013 mnogo prezgodaj za vedno odšel redni profesor na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani dr. Janez Cvirn, so me spreletavali različni občutki. Ne samo da sem ostal brez nepogrešljivega prijatelja, s katerim sem v malo manj kot četrto stoletje preživel kar nekaj nepozabnega časa. Spoznal sem, da je tudi slovensko zgodovinopisje izgubilo plodovitega znanstvenika in univerzitetnega profesorja, ki mu, žal, ni uspelo izreči še zadnje besede in uresničiti vseh raziskovalnih načrtov, ki so mu rojili po glavi. Čeprav je težko, naj mi bo dovoljeno, da o pred nedavno umrlem kolegu in prijatelju z veliko začetnico zapišem nekaj vrstic v spomin.

Janez je gojil veliko »ljubezen« do zgodovine. Menim, da je bil odličen zgodovinar, poln erudicije, radoveden in kritičen, pa tudi izjemen mentor, ki je vzgojil številne vidne zgodovinarje mlajše generacije. Užival je ob prebiranju novih knjig, zlasti pa v raziskovalnem delu v arhivih. V pisanju je užival le, če je imel dovolj časa za tehten premislek. Zgodovina mu je predstavljala izziv, ki ga je skušal zgolj razumeti, in nič več. Menil je, da je v zgodovini, tej velikanski izkušnji človeških različnosti, prav razumevanje ključnega pomena. Vedno jo je opazoval z nevtralnega stališča, ni ponavljal ukoreninjenih stereotipov, skratka, bil je nadvse delaven in korekten. Pri raziskovanju zgodovine se ni nikoli postavljaval v službo vladajoče politike, ki si je želela prirejati zgodovino, temveč je bil ves čas pokončen, nepristranski in stvaren. Pri raziskovanju preteklosti se torej ni postavljaval v vlogo razsodnika.

Janez Cvirn je imel nadvse rad svoje rojstno mesto Celje, kjer je končal osnovno šolo in gimnazijo. Nato je na ljubljanski Filozofski fakulteti študiral zgodovino in sociologijo ter leta 1983 diplomiral. Prvo zaposlitev je našel v Zgodovinskem arhivu Celje (1983–1985), kjer se je dodobra seznanil z ohranjenim gradivom, ki ga je nato s pridom uporabljal pri raziskovanju zgodovine mesta ob Savinji. Sprva je imel željo, da bi se ukvarjal z zgodovino slavnih celjskih grofov, a je kasneje to misel opustil in se tudi zaradi ohranjenosti gradiva začel intenzivno ukvarjati z zgodovino druge polovice 19. stoletja. Novembra 1986 je uspešno zagovarjal magisterij o celjskih Nemcih, ki je bil zelo dobro sprejet v strokovnih krogih (predelana magistrska naloga je leta 1988 izšla v monografiji *Boj za Celje: Politična orientacija celjskega nemštva 1861–1907*). Pod mentorstvom prof. dr. Vasilija Melika je nato nadaljeval z obravnavo celjskih

Nemcev, saj je že ob pisanju magisterija zbral zelo veliko do tedaj še neizkoriščenega gradiva. Leta 1991 je uspešno zagovarjal doktorsko disertacijo, že leto pred tem pa je napisal svojo drugo knjigo *Kri v luft! Čreve na plot!: Oris družabnega življenja v Celju na prelomu stoletja*, v kateri je nazorno pokazal tudi zanimanje za trivialno zgodovino vsakdana malega človeka. S to knjigo je bil tudi sam zadovoljen in pred leti je po njej napisal tudi scenarij za vščen igrani dokumentarni film *Aufbiks!* Leto 1997 je nato kronal s celovito obravnavo problematike spodnještajerskih Nemcev v delu *Trdnjanski trikotnik: politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem (1861–1914)*, ki gotovo predstavlja mejnik in enega od vrhuncev njegove plodovite raziskovalne poti. Poleg številnih drugih krajših in daljših sestavkov o Celju in okolici je rodnemu mestu postavil neminljiv spomenik v strokovnih monografijah *Biser na Savinji* (1993) in *Celje* (1999). Ob vsem tem ne gre zamolčati njegove izredne vloge urednika *Celjskega zbornika*, ki mu je vdihnil povsem obnovljeno in predvsem bolj znanstveno podobo. V želji po uveljavljanju nove zgodovinske paradigme, ki jo zanimajo prav vse plasti in razsežnosti človeškega bivanja v preteklosti, in ki bi z izrazitim narativnim pristopom postala privlačna tudi za širšo javnost, pa se je Janez kot eden idejnih ustanoviteljev revije *Zgodovina za vse* (1994) gotovo zapisal med zvezde. Pri reviji je nato aktivno deloval kot urednik, član uredniškega odbora in s številnimi zanimivimi razpravami, ki jih odlikuje natančna in preiščena struktura in privlačna pripovedna govorica. Revija je močno poživila tudi delovanje Zgodovinskega društva Celje, Janez pa ima tudi velike zasluge za izhajanje društvene knjižne zbirke *Zgodovini.ce*. Poleg omenjenega seveda ne gre spregledati tudi nekajletno urednikovanje *Kronike*, *Časopisa za slovensko krajevno zgodovino*, ki ji je prav tako dal bolj svežo in privlačno podobo.

V teh letih je doživljala spremembe tudi njegova poklicna pot. Jeseni 1985 se je zaposlil v celjskem Pokrajinskem muzeju, leta 1991 pa je po upokojitvi prof. dr. Melika prišel na Filozofsko fakulteto v Ljubljani. Po izvolitvi v docenta je prevzel predavanja in seminar iz slovenske zgodovine v 19. stoletju. Leta 1997 je bil izvoljen v izrednega, leta 2002 pa v rednega profesorja Univerze v Ljubljani. Cvirn je za sabo zapustil pravo »morje« tekstov. Poleg širše slovenske zgodovine, zlasti politične in zgodovine nacionalizmov, je poglobljeno raziskoval ustavnost in parlamentarizem v Habsburški monarhiji – o tem je na podlagi novih spoznanj napisal tudi obsežen univerzitetni učbenik *Razvoj ustavnosti in parlamentarizma v Habsburški monarhiji: Dunajski državni zbor in Slovenci (1848–1918)*. V slovensko zgodovinopisje pa se je Janez Cvirn zapisal tudi kot soavtor učbenikov za osnovno šolo in gimnazijo. Skupaj sva se lotila privlačne zgodovine recepcije železnice na Slovenskem, zgodbe o doživljanju prvih vlakov, spremenjenem dojetanju časa, prostora in hitrosti potovanj (*»Ko vihar dirjajo hlaponi«: k socialni in kulturni zgodovini železnice v 19. stoletju*). Enega od mejnikov gotovo predstavlja tudi njegovo zanimanje za Alfreda Nobela in njegovo ljubico iz Celja. O njegovi raziskovalni širini priča tudi zanimanje za reformo poročnega prava v luči boja med katoliško cerkvijo in državo, ki je gotovo dragocena pridobitev slovenskega zgodovinopisja (*Boj za sveti zakon: prizadevanja za reformo poročnega prava od 18. stoletja do druge svetovne vojne*). Prof. Cvirn je s številnimi gesli sodeloval tako pri nacionalno pomembni *Slovenski kroniki XIX. in XX. sto-*

letja kot pri *Enciklopediji Slovenije*. Priznati je treba, da je bil tudi primeren in dober glavni in odgovorni urednik *Slovenske kronike XIX. stoletja*, čeprav to nekaterim ni bilo povsem pogodu. Za vedno nam bo ostal v spominu s svojimi razpravami o prostituciji, Lipoldovih dnevniških zapiskih, boemih, duelu, homoseksualnosti, cenzuri, najdenišnicah, popisih prebivalstva in še marsičem. Predvsem pa ne gre spregledati številnih še neobjavljenih strani in njegovih načrtov za prihodnost, ki jih žal ni dočakal (npr. zgodovina korupcije in drugo). Janez se je udeležil številnih vabljenih predavanj, domačih in mednarodnih znanstvenih sestankov ter aktivno sodeloval tudi pri mednarodnih projektih. Bil je mentor številnih doktorskih disertacij (13-krat in dvakrat somentor), magistrskih del (25 in dvakrat somentor), diplomskih nalog (180) in zaključnih del bolonjske 1. stopnje (10).

V zadnjem času je Janeza motilo pehanje za točke, ki naj bi »pravi znanosti« samo škodovalo. Motilo ga je, da delo mnogih zgodovinarjev in zgodovinarok poteka prehitro in da dajejo iz rok vse preveč nedodelane in nekonsistentne izdelke. Motilo ga je tudi, da nekateri hočejo žeti uspeh s senzacionalističnimi temami in radikalnimi tezami. A zgodovina se še vedno dela z viri in domišljijo, ki pa je ne sme biti preveč, je bila njegova maksima. Skromni Janez se seveda nikoli ni ukvarjal z raziskovanjem zato, da bi dobil kakšno nagrado. Kljub temu mu je bil še posebej drag srebrni grb mestne občine Celje, ki ga je prejel na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja.

Ne glede na to, da sem tudi sam Celjan, in da sva obiskovala iste šole, sem tri leta starejšega Janeza spoznal šele julija 1989 na mednarodnem kulturno zgodovinskem simpoziju Modinci v Kőszegu na Madžarskem. Takoj sva postala velika prijatelja. Janez je bil dobrsrčen in odkritosrčen možakar, z izjemnim čutom za človečnost in tovarištvo. Ves čas je bil zelo skromen, preprost in predvsem izjemno razgledan. Med vsemi vrednotami pa je najbolj izstopala njegova neizmerna dobrota in večna nesebična pripravljenost, da priskoči na pomoč tako v strokovnih kot tudi v drugih vsakdanjih rečeh. Njegovo dobroto je znalo ceniti veliko ljudi, v nekaterih primerih pa je v skladu s pregovorom postala tudi sirota, saj življenje včasih pač ne teče po naših željah in kdaj pa kdaj prinaša bridke izkušnje in razočaranja.

Kot zgodovinarja sem prof. dr. Janeza Cvirna ves čas občudoval, spoštoval in močno cenil. Bil pa je predvsem pravi prijatelj, s katerim sem preživel marsikatero urico ob živahnih debatah o zgodovini, pa tudi o drugih povsem vsakdanjih stvareh. Ta vesela in nepozabna srečanja bom pravzaprav najbolj pogrešal, saj niso bila samo kratkočasna, temveč sem se na njih tudi ogromno naučil. Janez je bil namreč poln iskrih idej in iz njega so mnogokrat kar vrele zanimive zgodbe, ki so družanju z njim dajale še poseben čar in pečat. Bil je pač zgodovinar v pravem pomenu besede! Tako kot mnogi drugi, predvsem mlajši prijatelji, bom tega »fejst dedca« res pogrešal, saj danes več kot samo občutim, kako velika praznina je zazijala v mojem vsakdanjiku brez dragega prijatelja.

Andrej Studen